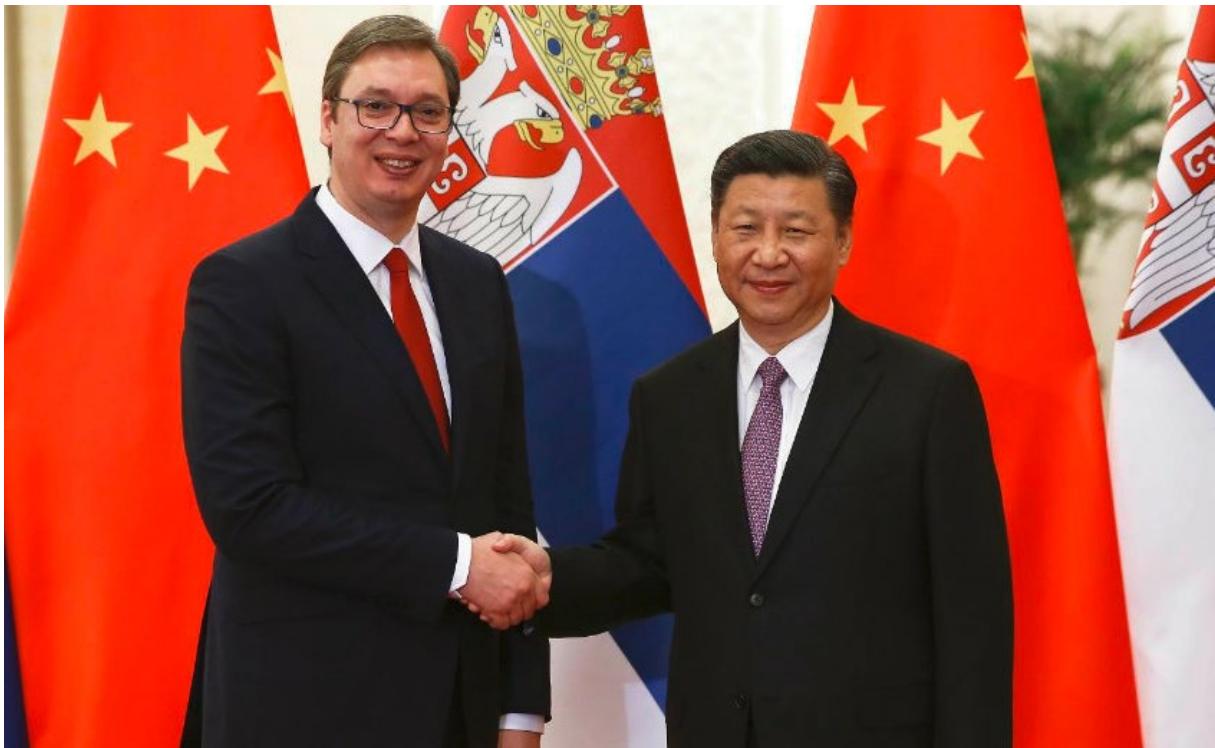

Helsinški *bilten*

HELSINŠKI ODBOR
ZA LIUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
<http://www.helsinki.org.rs>

BR.163 // AVGUST 2022.

Predsednici Aleksandar Vučić i Sí Čiping

Foto: FoNet

SRBIJA I KINA: NERAVNOPRAVNO ALI (IPAK) BLISKO PARTNERSTVO

Rat u Ukrajini i njegov ishod (kakav god bio) sudbinski će promeniti geopolitiku mapu sveta i raspored ključnih aktera na njoj. S tim se predviđanjem slažu gotovo svi političari, stručnjaci, analitičari i komentatori koji prate dinamiku procesa koji se odvijaju u pozadini ratnog sukoba.

Jedinstveni odgovor zapadne, evroatlanske zajednice na brutalnu agresiju Rusije i zbijanje redova unutar nje, bitna je, ali ne i jedina

karakteristika novih prestrojavanja, grupisanja, potencijalnih savezništava s ciljem strateškog pozicioniranja u novim okolnostima (virtuelni samit grupacije BRIKS, u junu, bliskoistočna turneja američkog predsednika u julu, trojni sastanak lidera Rusije, Irana i Turske, takođe u julu...)

Kad je o tome reč, gotovo sve analize upućuju na Kinu kao mogućeg "dobitnika" krize svetskog poretku. Njenom izbijanju ni na koji način nije doprinela, ali će svakako nastojati da iz tuđih

grešaka izvuče maksimalnu, ne samo ekonomsku korist: "Najveća geopolitička promena ovog veka doći će iz Kine, a ne iz Rusije", izjavio je ovih dana bivši britanski premijer Toni Bler, nazivajući to "jednom od najznačajnijih prelomnih tačaka u istoriji".¹

Na junskom samitu NATO u Madridu, gde su sve članice u ime obnovljenog jedinstva jednodušno stale iza Sjedinjenih Američkih Država (SAD), Rusija je označena kao "glavna pretnja", a Kina kao "najveći izazov".²

Kako će se evroatlantska zajednica u budućnosti nositi s tim izazovom, na neki će način svakako uticati i na Srbiju. Kina je, naime, iako je od Srbije neuporedivo veća i moćnija zemlja, u bliskim odnosima sa njom. Povezuju ih čak dva sporazuma o strateškom partnerstvu,³ ogromne kineske investicije u infrstrukturnu i industriju, kao i lično prijateljstvo predsednika Sija i Vučića ("brat Si", kako šefa kineske države i partije, često naziva Vučić). Pritisak na Srbiju zbog "malignog uticaja" dalekoistočnog partnera (sada pomalo gurnutog u senku ruske agresije na Ukrajinu), u slučaju potencijalnog zaoštrevanja i moguće konfrontacije Zapada sa Kinom, stepenovaće se u skladu sa procenom štetnosti tih odnosa na balkansku i evropsku stabilnost. Pod prepostavkom, naravno, da Srbija ne odustane od težnje da postane članica Evropske unije (EU), što je proklamovani geostrateški cilj.

Autoritarni režim kineskog predsednika Si Činpinga, koji kao šef države i partije (KPK) ima sveobuhvatnu kontrolu nad društvenim,

1 Prema, Politika, 18. jul 2022.

2 Danas, 1. jul 2022.

3 Prvi strateški sporazum s Kinom potpisao je predsednik Srbije Boris Tadić, 2009. godine; Tadić je takođe promovisao politiku oslonca na "četiri stuba" (Brisel, Washington, Moskva i Peking), koju je nasledio i prihvatio i Aleksandar Vučić; drugi strateški sporazum potpisano je prilikom boravka kineskog predsednika Si Činpinga Beogradu, 2016, kad je predsednik Srbije bio Tomislav Nikolić.

ekonomskim i političkim životom, idealan je uzor upravljanja državom i društvom Aleksandru Vučiću, kao i sve većem broju autoritarnih vladalaca u svetu. Kad je o Srbiji reč, kako pokazuju najnovija istraživanja javnog mnjenja Si Činping je svetski lider koji ima najvišu ocenu (4,7) među državnicima koji su bili na ponuđenoj listi, za nijansu bolju i od ruskog predsednika Vladimira Putina (4,4).⁴

POZICIJA KINE U AKTUELНОМ МЕЂУНАРОДНОМ КОНТЕКСТУ

Početkom februara, tri sedmice pre početka agresije na Ukrajinu, ruski predsednik Vladimir Putin sastao se u Pekingu, gde je prisustvovao otvaranju zimskih Olimpijskih igara, s kineskim partnerom Si Činpingom. Iako je ovaj susret obeležilo postizanje međusobnog sporazuma o "bezgraničnom prijateljstvu" dve velike zemlje, ne zna se pouzdano da li je Putin obavestio Siju o nameravanoj "specijalnoj vojnoj operaciji" u Ukrajini. U svakom slučaju, Kina se prema poremećaju globalnih razmera, izazvanog ratom na evropskom tlu, odnosi s oprezom, čini se, s dugoročnjim geostrateškim promišljanjem.

Dok s jedne strane, energetskim i drugim trgovinskim aranžmanima s Rusijom (gas, nafta, ugalj i žito) po, po sebe, povoljnoj ceni, pomaže Putinu da se odupre posledicama drastičnih ekonomskih sankcija evroatlanske zajednice, s druge se strane uzdržava od otvorene podrške Putinovoj ratnoj avanturi (i izvoza oružja). Primjerice, dok se u Ujedinjenim nacijama suzdržavala od direktnе osude agresije, nije priznala samoproglašene republike Donjeck i Lugansk (što su do sada učinile Sirija i Severna Koreja), kao što nikad nije priznala ocepljene delove Guzije (2008), Abhaziju i Južnu Osetiju. Poštovanje

4 Istraživanje na temu "Podizanje svesti o stranom autoritarnom uticaju" sprovedlo je na reprezentativnom uzorku organizacija Novi treći put, u junu 2022; prema Danas, 26. jul 2022.

teritorijalnog integriteta i suvereniteta su, kao osnovni vrednosni postulati u temelju kineske spoljnopolitičke doktrine.

Kako primećuje azijski dopisnik Dela, Zorana Bakić, inače jedan od najboljih poznavalaca Kine, plamen koga je Rusija potpalila u Ukrajini, Peking posmatra, umesto da ga gasi, odnosno, "neskri-veno ga koristi kao geolaboratorijski test kroz koji želi isprobati koliko je još moćna Amerika i usudi- li se ona otvoriti dva fronta istovremeno, jednog na evropskom, drugog na azijskom tlu".⁵

Još pre izbijanja aktuelne krize, Kina se u velikoj meri profilisala kao zemlja koja na osnovu ra- tuće ekonomске, političke i, od nedavno i vojne moći traži odgovarajuće mesto u globalnom po- retku. Poznati kineski intelektualac Đeng Šigung istoriju moderne Kine, koju su, svako na svoj na- čin modelirala trojica lidera, Mao Cetung, Deng Sijaoping i aktuelni, Si Činping, deli na tri raz- dobla tokom kojih je Kina "ustala" (Mao), "obo- gatila se" (Deng) i "postala moćna" (Si).⁶

Kao "moćna", Kina se do nedavno nije oslanja- la na vojne mišiće. Osim kad je reč o najbližem okruženju i naročito, o Tajvanu. Tokom nedav- nog dvosatnog razgovora kineskog predsednika s američkim partnerom Džoom Bajdenom, Si Činping je oštro upozorio SAD "da se ne igra- ju vatrom",⁷ a kad je uticajna američka kongre- smenka Nensi Pelosi ignorisala upozorenje s najvišeg mesta i, tokom azijske turneje "svratila" i na Tajvan, Peking je uzvratio višednevnim, do sada neviđenim vojnim manevrima, držeći ostrvo "na nišanu" bojevom municijom. Incident koga Peking ipak nije prepoznao kao "crvenu liniju", svejedno je dramatično podiglo tenzije u

tom delu sveta, i naročito, u odnosima moćnih rivala, SAD i Kine.

Zaštitni znak globalnog delovanja Kine posled- njih je godina bio mega projekat "Pojas i put".⁸ Nastao u zametku kao pratilac trase srednjeve- kovnog "puta svile", ambiciozno se sa evroazij- skog kopna širio i na druge kontinente od Afri- ke, sve do Južne Amerike. Kako tvdi predsed- nik Si, njegova inicijativa donosi dobro svima, stvarajući "zajedničku budućnost čovečanstva". Pri tome naglašava da inicijativa "Pojas i put" nije vojno-politički savez, niti "kineski klub", već proces... "osmišljen da poboljša svetske obrasce razvoja, globalnu upravu i privrednu saradnju".⁹ Profesor svetske istorije na Oksfordskom univer- zitetu Piter Frankopan u knjizi "Novi putevi svile" citira reči Si Činpinga prema "kojima se na- rodi duž puta svile razlikuju po rasi, verovanjima i kulturnoj prošlosti", ali su "potpuno u stanju da žive u zajedničkom miru i napretku".¹⁰

Kako god, projekat "Pojas i put", alarmirao je zapadnu političku zajednicu. Osim inicijativa u nastajanju koje bi sa "zapadne strane" trebalo da pariraju "Pojasu i putu",¹¹ indikativno je i to što je ambiciozni investicioni projekat namenjen Evropi, već godinu dana u Briselu na ledu.

Evroatlanski blok ne krije zabrinutost i zaoštrenom diplomatskom retorikom i vojnim jačanjem dalekoističnog zmaja, kao i njegovog konkret- neg delovanja i uticaja u indo-pacifičkom regi- onu. Kako primećuju neki analitičari, kineski izazov nikada nije bio toliko visoko postavljen

8 Srbija je deo tog projekta od osnivanja platforme 16 plus jedan, 2014. godine, kao prethodnice ambicioznijeg projekta "Pojas i put".

9 Isto.

10 Knjiga Pitera Frankopana "Novi putevi svile".

11 Na julskom samitu najrazvijenijih zemalja sveta, G7 u Nemačkoj, dogovoreno je Partnerstvo za globalnu in- frastrukturu i investicije; podrazumeva prikupljanje 600 milijardi dolara javnih i privatnih sredstava, u narednih pet godina kojima bi se finansirali infrastrukturni pro- jekti u zemljama u razvoju,

5 Delo, 2. jul 2022.

6 Helsińska povelja, br. 151.

7 Povod za ovu reakciju bila je nameravana poseta pred- sednice Predstavničkog doma Kongresa Nensi Pelosi Tajvanu. Istog dana na veibo nalagu 80. armije Kineske narodnooslobodilačke vojske pojavila se kratka poruka: "Pripremite se za rat"; Politika, 30. jul 2022.

na dnevni red Severnoatlanskog saveza kao što je to bio slučaj na samitu u Madridu 30. juna. U strateškom dokumentu usvojenom na skupu alijanse – kome su prvi put kao posmatrači prisustvovale i dve azijske zemlje, Japan i Južna Koreja – Kina je označena “kao sistemski izazov evroatlanskoj bezbednosti”.¹² Kako je istom prilikom poručio generlni sekretar NATO Jens Stoltenberg, “Kina ne deli naše vrednosti i poput Rusije radi na njihovom potkopavanju”.¹³

KINA I SRBIJA

Oslanjajući se na tradiciju dobrih odnosa bivše Jugoslavije s Kinom, sve vlasti u Srbiji nakon njenog raspada nastojale su da održe isti kurs. Kad je krajem prve decenije XXI veka i inače ko-lebljivoj spoljnopolitičkoj orientaciji Srbije prema EU stavljeno do znanja da će proces pridruživanja biti spor i dug, Beograd se već tada, a pogotovo poslednjih godina okrenuo prema istoku (politički, prema Rusiji, ekonomski, prema Kini).

Osim što savezništvo s globalnim akterom u usponu godi sujeti (svake) vlasti u Beogradu, ono je poduprto i pragmatičnim političkim razlozima. Kina je, uz Rusiju, u Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija “branilac” Rezolucije 1244, odnosno ne priznaje Kosovo (iz unutrašnjih razloga Peking se protivi svakom separatizmu, prvenstveno zbog Tibeta, ali i drugih mogućih pokreta za nezavisnost na zapadu zemlje naseljenog većinskim muslimanskim stanovništvom). Za užrat, Srbija se u Ujedinjenim nacijama oprezno uzdržava prilikom glasanja o rezolucijama kojima se kritikuje kršenje ljudskih prava u Kini (prvenstveno kad je reč o Ujgurima u provinciji Sindžang).

Zajednički interes pokazao se i u želji Srbije da siromašnoj, u mnogome razorenoj privredi obezbedi pouzdane finansijske injekcije i, nastojanju Kine da svoje prepunjene devizne rezerve uloži

12 Politika, 1. jul 2022.

13 Isto.

što bliže evropskom tržištu. Otkako je početkom prošle decenije (2014) u Beogradu otvoren Pupinov most preko Dunava, kao prva direktna kineska investicija u Srbiji, Kina je investicijama, kupovinom kompanija i kreditima duboko ušla u ovdašnju ekonomiju. Osim što je kupila Železaru Smederevo (Kompanija HIBIS), još je značajniji bio njen ulazak u Rudarsko-topioničarski basen Bor i njemu pridruženi rudnik zlata Čukaru peki. Kako podseća otpravnik poslova kineske Ambasade u Beogradu Tien Išu, ove dve kompanije su 2021. godine rangirane kao prvo i drugo najveće izvozno preduzeće u Srbiji.¹⁴ (Zbog krize na svetskim tržištima i pada potražnje čelika, kineska kompanija HIBIS u Smederevu, ovog je leta ugasio jednu od dve visoke peći u železari).

Kineski investitori učestvuju u modernizaciji putnih koridora, pruge Beograd-Budimpešta, planiranoj izgradnji beogradskog metroa, kanalizacionih mreža u nekim gradovima... Ukupna vrednost već realizovanih projekata, onih koji su u toku, kao i onih koji se planiraju iznosi 8 milijardi eura, obelodanio je Aleksandar Vučić prilikom susreta s kineskim ministrom spoljnih poslova Vang Jijem.¹⁵ Ugovori s kineskim partnerima uglavnom su međudržavni, šrto podrazumeva da su transparentni i, po svim indicijama sudeći, imaju koruptivnu pozadinu. Dok su uslovi pod kojima su ugovori i projekti sklopljeni nedostupni javnosti, medijski se promoviše uloga vodećih ličnosti s obe strane koji su poslove obezbedili.¹⁶

Uza sve to, kako se najavljuje, do kraja godine trebalo bi da bude potpisana i sporazum o slobodnoj trgovini između dve zemlje. Skepticizam

14 Politika, 12. jun 2022.

15 Politika, 29. oktobar 2021.

16 Prilikom obnavljanja direktnе avionske linije između Pekinga i Beograda u julu ove godine, ambasadorka Kine u Srbiji Čen Bo je naglasila da je njeno otvaranje “rezultat brze realizacije značajnog konsenzusa između predsednika Si Đinpinga i predsednika Vučića za neprekidno unapređenje saradnje naše dve zemlje”; Blic, 17. jul 2022.

komentatora koji tvrde da su privrede Srbije i Kine toliko neravnopravne (na račun Srbije)¹⁷ da je takav sporazum besamislen, racionalizuju ekonomisti. Po njima, uz solidne pregovore, što podrazumeva da se ne prihvate svi kineski zahtevi, Srbija bi mogla da ima koristi od eventualno povećanog izvoza u Kinu. Profesor beogradskog Ekonomskog fakulteta Predrag Bijelić kaže da bi sporazum o slobodnoj trgovini mogao biti šansa za povećanje izvoza Srbije u Kinu, "ako budemo umešno vodili pregovore".¹⁸

U PODREĐENOM POLOŽAJU

Upozorenje profesora Bijelića je zapravo podsećanje na činjenicu da Srbija u namirivanju investicione "gladi", strane investitore, a pogotovo Kineze ništa ne pita i ništa od njih ne traži. To naročito važi za poštovanje domaćih zakona kad je reč o ekološkim standardima i radnim pravima zaposlenih.

Upravo su nedavno neki drastični slučajevi samovolje kineskih investitora i menadžera uzne-mirili javnost. Krajem prošle godine novinari više nezavisnih medija otkrili su u kineskoj fabriци guma Linglong u Zrenjaninu, koja je još u izgradnji, nedopustiv tretman vijetnamskih radnika. Osim nehumanih radnih i životnih uslova, radnicima su bili oduzeti i pasoši, što praktično znači da su bili žrtve trgovine ljudima u cilju radne eksplotacije.¹⁹ Na nehuman i ponižavajući tretman žalili su se i domaći zaposleni koji su tvrdili da, u čekanju na završetak fabrike i radna mesta za koja su kvalifikovani, moraju da rade teške fizičke poslove na građevini.²⁰

17 Prema zvaničnim statističkim podacima 2020. godine trgovinska razmena između Srbije i Kine iznosila je gotovo 4,5 milijarde eura, s tim što je izvoz bio 822 miliona, a uvoz iz Kine 3,5 milijarde eura.

18 NIN, 10. februar 2022.

19 <https://www.danas.rs/bbc-news-serbian-ljudska-prava-fabrika-linglong-slucaj-vijetnamskih-radnika>

20 Dnevnik TV N1, 31. maj 2022.

Sledeći slučaj odnosi se na miniranje planine Starica iznad Majdanpeka, kad su zaglušujuće eksplozije i gomile odronjene zemlje i kamenja u junu ove godine digle na noge Majdanpečane. Miniranje izvodi kompanija Ziđin iz Bora, čiji predstavnici tvrde da za radove na ovom planinskom vencu koji je prirodna brana između Majdanpeka i rudničkih kopova, imaju sve dozvole, dok lokalni aktivisti koji "brane" planinu tvrde da kineska kompanija radi bez njih, što će reći, bespravno.

Stanovnici Bora i Smedereva često se žale i na otrovne gasove i zagađenost vazduha, povećano oboljevanja građana od bolesti disajnih organa, ali sve to uglavnom ostaje bez odjeka: "...Građani Srbije osećaju da su kompanije iz Kine privilegovane, te da se njihovo rukovodstvo ponaša kao da su 'vlasnici svega', ne mareći za životnu sredinu i kvalitet života. Takvo ponašanje je, prema mišljenju mnogih građana Srbije, omogućila servilnost države i činjenje brojnih usupaka na račun stanovništva i lokalnih zajenica", konstatiuje autorka Istraživanja o položaju i percepciji radnika i investitora iz Kine, Maja Bjelos iz Beogradskog centra za bezbednosnu politiku.²¹

BEZBEDNOSNA SARADNJA

Početkom aprila šest ogromnih kineskih transportnih aviona Y-20 dopremila su na surčinski aerodrom raketni sistem protivvazduhoplovne odbrane FK-3, koga je Srbija kupila za potrebe svoje vojske. "Vojno neutralni" Beograd je tako povećao broj zemalja iz kojih nabavlja savremeno naoružanje, među kojima su neke na Zapadu, a neke na Istoku (Rusija, u prvom redu). Sada je među njima i Kina²², s time što je Srbija

21 Danas, 28. jun 2022.

22 "Nabavkom ovog naoružanja naša zemlja konačno rešava pitanje protivvazdušne odbrane velikog dometa, onog što je tako nedostajalo uoči i u vreme NATO agresije na SR Jugoslaviju 1999. godine. Tada (i kasnije) sanjalo se o ruskom sistemu S-300, ali ti snovi sada

postala prva zemlja u Evropi koja raspolaže ovim kineskim raketnim sistemom.²³

Ugovor o ovoj kupovini potpisana je još 2020. godine i, kako ističe vojni analitičar Aleksandar Radić, tim aranžmanom “ni Rusija ni Evropa nisu bili oduševljeni”.²⁴ Kako kaže, Rusija je bila nezadovoljna zbog toga što je predsednik Aleksandar Vučić prethodno bio najavio kupovinu ruskog raketnog sistema, ali se onda opredelio za kineski koji je praktično kopija ruskog S-300. S druge strane, Evropska unija je bila nezadovoljna zbog toga što smatra da zemlje kandidati za članstvo u EU ne bi trebalo da imaju vojnu saradnju s Kinom.²⁵ Bilo kako bilo, naoružanje je stiglo, kako je pojasnio portparol kineskog Ministarstva spoljnih poslova Žao Liđjan, “u okviru našeg godišnjeg plana saradnje”. “Ovaj projekat ne cilja nijednu treću stranu i nema nikakve veze s trenutnom situacijom”, dodao je on, aludirajući na rat u Ukrajini koji je tada već bio u punom jeku.²⁶

Političar Nenad Čanak smatra da je bezbednostno povezivanje s Kinom pokušaj da se (Vučić) dodvori antizapadnim snagama u Srbiji. Po njegovim rečima, pri tome se previđa da “ekonomskom i vojnom saradnjom s Kinom” uvozimo i “kineski način funkcionisanja”.²⁷

Bezbednosna saradnja s Pekingom, osim na vojnem planu, podrazumeva i partnersvo koje godinama unazad traje između policija i odgovarajućih ministarstava dve zemlje. Ona se takođe

.....
postaju stvarnost u vidu FK-3...” pisala je tim povodom Politika; Politika, 12. april 2022.

23 “Za Kinu je to još jedan prodor na evropsko tlo”, smatra dr Vuksan Vuksanović iz Beogradskog centra za bezbednosnu politiku. Kako on podseća Kina je pod embargom EU kad je reč o izvozu oružja od masakra na Tijenanmenu (1989), “pa sve dok je taj embargo na snazi, Srbija može biti put kojima ga se zaobilazi”, naglašava on; Delo, 11. april 2022.

24 Danas, 12. april 2020.

25 Isto.

26 Danas, 13. april 2022.

27 Isto.

oslanja na veze koje su postojale još za vreme SFRJ, ali su vremenom dobine na značaju i intenzitetu. I, naročito u kontekstu impresivnog kineskog prodora u sferu naprednih tehnologija budućnosti (veštačka inteligencija, robotika, IT-tehnologija, komunikacija). Ono što prvestveno razvija za svoje bezbednosne potrebe, Kina deli s prijateljskim zemljama.

To, na primer, važi za “pametne” kamere, koje osim identifikacije lica “očitavaju” i raspoloženje (opuštenost, gnev, pretnju...) osoba koje snimaju (tim se kamerama Kina navodno, uveliko služi u nemirnoj provinciji Sindžang, gde živi ujgarska manjina). Slične kamere su postavljene i još uvek se postavljaju na ulicama Beograda, na autoputu prema Nišu i na druge lokacije.

Jedan od zajedničkih projekata u međuvremenu, međutim, nije realizovan. Pre nekoliko godina naime, naveliko se govorilo i pisalo u medijima, da će “uskoro” ulicama gradova u Srbiji početi da patroliraju i kineski policajci. Ideja, sama po sebi kontroverzna, izazivala je brojne nedoumice i upitnika. Od suvereniteta Srbije, čijim ulicama patroliraju ljudi sa stranim uniformama, do intencije Kine da eventualne protivnika režima “posmatra” i kontroliše na teritoriji drugih zemalja. Formalno obrazloženje da bi kineski policajci pomagali srpskim u incidentnim situacijama među Kinezima (tuče, krađe, ubistva, prekršaji) kao prevodioci i pružaoci drugih usluga, delovalo je prilično neubedljivo. U svakom slučaju, projekat do sada nije realizovan, ali nije poznato da li je samo odložen (u međuvremenu je došlo do pandemije Covida 19 koja je poremetila brojne planove) ili i trajno stavljen ad acta.

BUDUĆNOST S MNOGO UPITNIKA

Raspoloženje građana Srbije prema Evropskoj uniji je prvi put nakon više od dve decenije, više negativno nego pozitivno. Prema istraživanjima javnog mnjenja ovog leta, za ulazak u

najznačajniju evropsku asocijaciju, glasalo bi u ovom trenutku 47 odsto građana (nekad je taj postotak bio iznad 70), dok bi protiv ulaska bilo njih 53 odsto.²⁸

Srbija je priključenje EU proklamovala kao svoje osnovno strateško opredeljenje, ali je tokom pristupnih pregovora koji traju već gotovo 10 godina u praksi držala i ostale opcije otvorenim (kolikvijalno, "sedjenje na dve stolice", spoljna politika "na četiri stuba"). I u domaćoj i u međunarodnoj javnosti raskorak između proklamacija i delovanja rađa razložnu sumnju u iskrenost evropskog opredeljenja vlasti u Beogradu.

Rat u Ukrajini je pitanje pripadnosti Srbije otvorio na još dramatičniji način: većinsko raspoloženje građana je na strani ruske agresije na Ukrajinu, Srbija je jedina evropska zemlja koja nije uvela sankcije Rusiji, a konzervativni nacionalistički blok koji u novom sazivu parlamenta ima reprezentativnu zastupljenost (koalicija Nada, Dveri, Zavetnici) otvoreno traži odustajanje od evropskog puta.

Aktuelna geopolitička dinamika, s puno neizvesnih ishoda i posledica izazov je za mnoge, uključujući i evropske zemlje, koje će nastojati da se u budućem *pazlu* koji je već počeo da se slože smeste u skladu sa sopstvenim ekonomsko-političkim i bezbednosnim interesom..

Nakon pet meseci rata koji razara Ukrajinu evidentno je da evroatlansku zajednicu i njene mere protiv agresora ne podržava "ceo svet". Najveći stepen jedinstva globalne zajednice postignut je neposredno po početku Putinovog napada, kad je u Ujedinjenim nacijama više od 140 zemalja (uključujući i Srbiju) osudilo agresiju na suverenu Ukrajinu. Međutim, s drastičnim ekonomskim sankcijama Moskvi, evroatlanski blok

je, mimo sopstvenog očekivanja, na globalnoj sceni ostao prilično usamljen. Primera radi, ni Turska koja je članica NATO nije im se pridružila, kao i mnoge druge zemlje koje su inače, značajni međunarodni akteri – od Kine, do Indije, Brazila, bliskoistočnih i afričkih zemalja.

Gotovo istovremeno dok je američki predsednik Bajden u Rijadu bezuspešno nagovarao kralja Mohameda bin Salmana da poveća isporuke nafte i tako smanji cenu energenta, poskupelog zbog sankcija Rusiji,²⁹ ruski predsednik Vladimir Putin otputoval je u Teheran gde se sastao s iranskim domaćinom predsednikom Eberhamom Raisijem i turškim predsednikom Taipom Erdoganom. Samit lidera zemalja, različitih međusobno na mnogo načina (verskom, kulturno-loškom, vrednosnom), pokazuje da se u novom kontekstu razlike mogu povući pred interesima: "Putinovo putovanje pokazuje kako sukob u Ukrajini pomaže ujedinjavanju dve regionalne sile izolovane od Evrope i SAD i menja geopolitičke kalkulacije u svetu", prokomentarisao je događaj Njujork tajms.³⁰

Ukrajinska kriza "prodrmala" je i BRIKS. Ekonomska zajednica zemalja u razvoju (Kina, Indija, Brazil, Rusija i Južna Afrika) koja na globalnoj sceni s promenljivim uspehom deluje 15 godina, održala je 22. juna virtualni samit, na inicijativu kineskog predsednika Sija. U tom prilikom usvojenoj Pekinškoj deklaraciji naglašava se posvećenost multilateralnosti, privrženost međunarodnom pravu i centralnoj ulozi Ujedinjenih nacija.³¹ Zemlje BRIKS nisu jedinstvene "politički klub". Šta više, Kina i Indija nerešene međusobne pogranične probleme sporadično rešavaju oružanim akcijama; Indija je takođe od nedavno i članica grupe Kvad (SAD, Japan, Australija i Indija) formirane kao protivteža Kini u

29 Kako primećuje komentator Milan Mišić, Bajdenova poseta bila je "novi dokaz da su saveznici Americi potrebniji nego ona njima"; Novi magazin, 28. jul 2022.

30 Prema, Danas, 23-24. jul 2022.

31 Politika, 18. jul 2022.

28 Politika, 17. jul 2022; Istraživanje organizacije "Novi treći put".

Indo-pacifičkom regionu; Rusija trenutno ratuje i pod sankcijama je međunarodne zajednice.³²

Ipak organizacija koja obuhvata 42 odsto svetskog stanovništva i prostire se na više od 40 miliona kvadratnih kilometara nije bez težine u međunarodnim odnosima. Pogotovo ako joj se pridruže Iran (već je podneo zahtev) i Argentina, kako se takođe najavljuje. U tom bloku zemalja u razvoju po značaju i globalnom uticaju izdvaja se Kina, s aspiracijom, kako procenjuju neki analitičari, stvaranje planetarnog saveza protiv liberalno-demokratskog poretka predvođenog Amerikom.³³ To se može iščitati i iz poruke koju je šefovima država BRIKS uputio kinski domaćin rekavši "da bi svet trebalo da se suprotstavi jednostranim sankcijama i naporima nekih zemalja da zadrže svoju političku i ekonomsku moć".

Prema mišljenju nekih kinesih intelektualaca Kina bi trebalo da se okrene golemuom kontinentu kome i sama geografski pripada. Među njima je profesor Univerziteta Fudan, Džao Huašen koji podseća: "Kako se često kaže, komšije ne mogu da se razdiu, oni će uvek živeti zajedno, hteli to ili ne. Kina, Rusija i EU nalaze se na istom evroazijskom kontinentu. Peking i Moskva trebalo bi da učine sve što je u njihovoj moći da razviju odnose s EU na pozitivan način – da održe zajednički ekonomski i bezbednosni prostor u *Velikoj Evroaziji* i, ako je moguće izbegnu podelu i konfrontaciju na evroazijskom kontinentu."³⁴

KINESKI UNUTRAŠNJI IZAZOVI

Preuzimanje vodeće uloge u svetskim poslovima, čemu Kina i njen aktuelni neprikosnoveni lider Si Činping nesumnjivo teži u ovom se trenutku, međutim, suočava i s nemalim unutrašnjim iskušenjima. Ekonomski rast je dramatično usporen: dve godine u svetu jedinstven napor – nulte tolerancije na Covid, što je podrazumevalo apsolutno zatvaranje višemilionskih gradova i industrijsko-trgovinsko-bankarskih centara (od Wuhana početkom 2020., do Šangaja, u proleće 2022.), ispostavio je visoku cenu. U drugom tro-mesečju ove godine zabeležen je pad proizvodnje, prvi put nakon više od tri decenije konstantnog uspona.

Za zemlju koja je sve probleme godinama "potkrivala" i potiskivala stalnim privrednim usponom, izazovi su utoliko veći. Tim pre što o transparentnom, ali prisutnom nezadovoljstvu značajnog dela stanovništva izolovanog nedeljama i mesecima zbog epidemije, egzistencijalne neizvesnosti zbog toga, ali i drugih finansijskih i tržišnih poremećaja, svedoči sve više informacija koje prelaze kineske granice. U stranim medijima se takođe od nedavno špekuliše i s neslogom u rukovodstvu.

Sve to, uoči najvažnijeg političkog događaja u zemlji – kongresa vladajuće Komunističke partije (KPK), koji će se održati u oktobru. Na njemu bi Si Činping trebalo da (mimo pune dve decenije poštovanog pravila – da šef države i partije ne može imati više od dva mandata) osvoji treći mandat. Osim što bi to Siju vlast dodatno učvrstilo u zemlji, dalo bi mu "odrešene ruke" i za odlučnije korake na međunarodnom planu. Većina sinologa i posmatrača koji Kinu prate studiozno i na dugo rok, smatraju da će mu to, uprkos izazovima s kojima se trenutno nosi, poći za rukom. Neki to povezuju i s dramatičnim porastom tenzija u američko-kineskim odnosima (povodom posete Nensi Pelosi Tajvanu), kada će Pekingu biti potreban "jak lider".

32 Indija, Kina i Južna Afrika uzdržale su se prilikom glasanja o osudi ruske agresije na Ukrajinu, u UN; Brazil je osudio Rusiju ali je kritikovao "neselektivne sankcije Zapada; sve su glasale protiv, ili su bile uzdržane prilikom isključivanja Rusije iz Komisije UN za prava čoveka.

33 Dragan Bisenić, Danas, 9-10. jul.

34 Isto.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Pojava Kine kao globalne sile na Zapadnom Balkanu tokom poslednje decenije jedna je od najznačajnijih geopolitičkih promena u regionu. Time je Kina dodatno proširila planetarni uticaj. Poslednjih godina Kina širi svoje delovanje izvan ekonomije: postoji veći angazman u kulturi, akademskoj zajednici, obrazovanju, medijima, pa čak i u nizu političkih partija i lokalnih vlasti. U Beogradu je nedavno otvoren i Kineski kulturni centar.

Geopolitička neizvesnost Zapadnog Balkana pogotovo kad je reč o pridruživanju EU navela je zemlje regiona da traže druge alternative. Status quo stvara okolnosti da se drugi akteri, poput Kine infiltriraju u osetljive sektore, dok su istovremeno kineski krediti svojevrsna "klopka" za sve dužnike.

Osim što se oslanja na državne rukovodioce i funkcionere, Kina se sve češće fokusira i na nedržavne i lokalne aktere, civilno društvo i sl.

Kinesko prisustvo na Zapadnom Balkanu vratilo je zapadnu političku zajednicu u region. NATO je promptno primio Severnu Makedoniju i Crnu Goru u svoje članstvo.

Spoljna politika Srbije koja se oslanja na četiri stuba (SAD, EU, Rusija, Kina) usvojena još u prvoj deceniji demokratskih promena, što je posledica njene samopercepcije o jedinstvenom međunarodnom položaju koji reflektuje, ne samo mentalni sklop, vec i frustraciju vezanu za ratno nasleđe devedesetih. Srpska napredna stranka (SNS) i predsednik Vučić su samo nastavili s istom politikom i uspeli da za deset godina vladavine, pre svega zbog međunarodnog konteksta, Srbiji obezbede zavidno mesto na međunarodnoj sceni. Bez obzira sto je Srbija zvanično opredeljena za evropske integracije, nije spremna da prihvati i liberalne vrednosti koje je zapadna politicka zajednica nametnula Zapadnom Balkanu (EU, NATO). Kad je reč o Kini Srbija je najznačajniji kineski *hub* u Evropi, odnosno neka vrsta odskočne daske za evropsko trziste. Zato ne čudi što je njen fokus, između ostalog, na infrastrukturnim projektima, i proizvodnim kapacitetima strateških sirovina (čelik, bakar, zlato).

Ruska agresija na Ukrajinu dodatno je ubrzala geostrateške promene, značajne ne samo za Evropu, već i za samu Kinu. Mnogi analitičari se slažu da je Kina glavni profiter ovog rata, iako nosi i nove izazove i za nju samu, jer je Rusija, kao njen važan strateški partner, značajno oslabljena agresijom na Ukrajinu. Osim toga, Kina stoji pred važnim unutrašnjim političkim izazovom ove jeseni, u dodatno neizvesnim međunarodnim okolnostima. Turbulencije na globalnoj sceni značajno je poremetila i njene projekte, posebno "Pojas i put".

Kina je geografski suviše udaljena od Srbije da bi ostala njen glavni ekonomski (a i politički) oslonac. Kako stvari stoje, svetska kretanja će sve više poprimati i regionalni karakter što Srbiju (htela ne htela) svrstava u evropski kontekst.

Aktulene dileme političkih elita o tome gde Srbija pripada, više su izraz nespremnosti za istinski iskorak i napor ka evropskim integracijama.

S druge strane, ni zapadna politička zajednica nije dovoljno fokusirana na balkanski problem, jer ga već decenijama drži pod kontrolom, a ne rešava ga. To ne znači da lokalne elite ne nose

najveću odgovornost, ali bi svakako konsekventnija pažnja prema Zapadnom Balkanu do sada dala značajnije rezultate i u samoj Srbiji.

Zapadna politička zajednica je propustila priliku da pokrene suštinski proces normalizacije u regionu čime bi se stvorile prepostavke za regionalni oporovak. Politika podlaženja Srbiji kao ključnom akteru na Zapadnom Balkanu nije do sada dala vidljivije rezultate, jer je Srbija i dalje glavni izvor regionalne nestabilnosti. To ne znači da svaka pojedinačna zemlja nema i sopstvena unutrašnja ogranicenja. Jedan od razloga je nesumnjivo i instaliranje etničkog principa kao najvažnijeg bez uvođenja ostalih, koji bi relativizovali etničku isključivost.

EU je zakazala, jer nije ozbiljno pratila proces sprovođenja, kako mirovnih sporazuma, tako i procesa aproksimacije EU.

Imajući u vidu da su posledice rata u Ukrajini još uvek nesagledive, Zapadni Balkan kao konstantna neuraligična tačka u Evropi, zahteva ozbiljan angažman zapadne političke zajednice, koja bi time pokazala da je sposobna da reši zamrsnute konflikte na Balkanu uprkos stalnim ruskim provokacijama. To zahteva i rigorozniji stav prema aktuelnom režimu u Srbiji.